

Кучма О.Л.
проф. кафедри трудового права та
права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Окремі аспекти реформування пенсійного забезпечення України в
сучасних умовах

Розвиток суспільних відносин спонукає до динамічного розвитку законодавства. Проте важливо при осучасненні законодавства зберігати баланс інтересів різних верств населення, людини, суспільства в цілому та держави. Європейський суд з прав людини, Конституційний Суд України та інші правові інституції неодноразово звертають увагу на необхідність дотримання принципу правової визначеності при внесенні змін до законодавства.

Слід враховувати, що у осіб є легітимні очікування отримати пенсійне забезпечення відповідно до «обіцяних» державою умов у відповідному періоді...Ця обставина не повинна стримувати законодавця у скасуванні такого виду пенсійного забезпечення для осіб, які ще не працюють на таких посадах, але в майбутньому планують займатися такою діяльністю, та зобов'язує передбачити компенсацію у пенсійному забезпеченні осіб, які вже напрацювали спеціальний стаж певної тривалості (наприклад, застосування у підвищеному розмірі величини оцінки одного року страхового стажу за період спеціального стажу, щоб у підсумку розмір пенсійного забезпечення враховував спеціальний стаж пропорційно його тривалості до скасування норми, яка передбачала спеціальне пенсійне забезпечення [1, С.151].

На сьогодні також актуальною є дискусія щодо зміни підходу у обчисленні пенсійного забезпечення, запровадження бальної системи тощо.

При обчисленні нинішніх пенсій Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» передбачено у формулі обчислення заробітної плати (доходу) визначення коефіцієнту за кожен місяць шляхом поділу доходу пенсіонера за місяць на середню заробітну плату по країні, з якої сплачувались страхові внески, за цей самий місяць (з подальшим складанням всіх коефіцієнтів та поділом їх на загальну кількість коефіцієнтів для визначення індивідуального коефіцієнту кожного отримувача пенсії). Таким чином, вже враховано співвідношення доходу пенсіонера з доходом в країні за цей же період без прив'язки до рівня інфляції, валюти, адже чи у 2004 році чи у 2024 році особа, розмір доходу якої вдвічі перевищує середню заробітну плату у країні, з якої сплачуються внески, матиме однаковий коефіцієнт 2 за місяць як у 2004 так і у 2024 році.

Чинником, який впливає на різницю в розмірі пенсії осіб, які оформляли пенсію, наприклад у 2015 та 2024 році є показник середньої заробітної плати (дохід) в Україні, з якої сплачено страхові внески, за три календарні роки, що передують року звернення за призначенням пенсії. Оскільки постійно підвищуються заробітні плати, постійно змінюється (в сторону збільшення) і цей показник формули обчислення пенсії. Тож, щоб не було різниці між тим у якому році особа оформила пенсію, потрібно щоб цей сталий показник був однаковий у формулі кожного пенсіонера, тобто кожного року, коли змінюється даний показник, автоматично перераховувалися з врахуванням нового показника всі раніше призначені пенсії. Тоді дійсно пенсійне забезпечення особи буде залежати тільки від його стажу та його доходу, та не буде залежати від того, у якому році особа оформила пенсію.

Також варто звернути увагу на третій складник формули – коефіцієнт страхового стажу. При запровадженні загальнообов'язкового державного пенсійного страхування коефіцієнт страхового стажу становив 1,35 відсотка за кожен місяць страхового стажу, після чергового етапу реформування став 1 відсоток, що зменшило значення тривалості страхового стажу та посилило почуття несправедливості серед пенсіонерів, які мають великий стаж роботи

та невеликий розмір пенсії. Тому, повернення до попереднього розміру коефіцієнту страхового стажу буде посилювати роль страхового стажу і стимулюватиме легалізовувати трудову діяльність.

Також важливим для підвищення довіри працюючих громадян, молодого покоління майбутніх працівників (а значить і платників податків та внесків) є впевненість у тому, що напрацьовані стаж та сплачені внески в похилому віці нададуть фінансову безпеку та не зникнуть чи не будуть поставлені умови, що для отримання пенсійного забезпечення маєш перебувати на певних територіях.

На сьогодні у Верховній Раді України очікує на друге читання проект Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо пропорційного обчислення страхового стажу особам, які працювали за межами України (№9453 від 03.07.2023 року), у якому пропонується і доповнення Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» статтею 47¹, якою буде врегульовано питання пенсійного забезпечення осіб, які тимчасово проживають за межами України. При цьому знову залишено поза увагою питання належного законодавчого врегулювання питання пенсійного забезпечення осіб, які постійно проживають за межами України в країнах, з якими у України відсутній відповідний міжнародний договір, ратифікований Україною. Конституційний Суд України рішенням у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 частини першої статті 49, другого речення статті 51 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 07 жовтня 2009 року №25-рп/2009 визнав неконституційними положення Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», якими обмежувалися права осіб, які виїздили на постійне місце проживання до інших країн, з якими в Україні не було укладено відповідних міжнародних договорів.

Конституційний Суд України чітко постановив, що не може бути обмеження у праві на пенсію від країни проживання пенсіонера. Минуло стільки років, а на сьогодні на законодавчому рівні якісно ці відносини не врегульовано.

Вважаємо за необхідне, при врегулюванні питань пенсійного забезпечення осіб, які перебувають за межами України не акцентувати уваги на тимчасовості чи постійності перебування пенсіонера за кордоном у тих країнах, із якими в Україні відсутній відповідний міжнародний договір, а комплексно врегулювати ці правовідносини, поширивши умови, на яких отримують пенсійне забезпечення пенсіонери, які тимчасово проживають за кордоном, на пенсіонерів, які постійно проживають за кордоном у країнах, з якими в Україні відсутній відповідний міжнародний договір.

Для дієвої пенсійної системи важлива відповідність законодавства викликам сьогодення і справедливе вирішення пенсійних спорів з дотриманням пенсійного законодавства. Проте, не завжди суди при розгляді пенсійних спорів приймають рішення, які відповідають Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», при цьому обґрунтовують свою позицію міжнародними конвенціями та Конституцією України.

Так, при розгляді однієї справи про призначення пенсії по втраті годувальника дитині, яка народилась за допомогою репродуктивних технологій через декілька років після смерті її біологічного батька Верховний Суд зазначив, що право на пенсію у разі втрати годувальника не може ставитись в залежність від часу народження дитини. Враховуючи судову практику, яка суперечить пенсійного законодавства, є необхідність переглянути законодавство, і не тільки пенсійне та якісно визначити правовий статус дитини, зачатої за допомогою репродуктивних технологій після смерті одного з батьків. Судова практика не повинна суперечити законодавству, а законодавство суперечити справедливості у суспільстві [2, С.477].

Список використаних джерел:

1. Кучма О.Л. Легітимні очікування в пенсійних правовідносинах / Актуальні проблеми приватного та публічного права : матер. II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (27 берез. 2020 року). –Харків, 2020. – С.149-151
2. Кучма О.Л. Право дитини, народженої за допомогою репродуктивних технологій, на пенсію у разі втрати годувальника / Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи: матер. XIV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, НАУ, 23 лютого 2024 р.. – Тернопіль: Вектор, 2024. – С.475-477